

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ İLE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Ahlaki Yaşamın İki Versiyonu

Naso

Naso *peraşası*, Nazir ile ilgili kanunları içerir. Nazir, belli başlı kutsiyet ve perhiz kurallarını gözetmeyi üstlenmiş bir kişidir: şarap veya üzümden yapılmış diğer hiçbir şey içmemek ve yememek, saçlarını kesmemek ve kendisini bir ölüye temas suretiyle manevi açıdan kirletmemek (Bamidbar 6:1-21). Bu gibi bir taahhüdün altına genellikle sınırlı bir dönem için girilirdi. Standart dönem otuz gündü. Bunun bazı istisnaları da vardı. En ünlü istisnalar, doğumlarının mucizevi niteliği nedeniyle henüz doğmadan önce yaşam boyu Nazir olarak mukaddes kılınmış olan Şimşon ve Şemuel'dir.¹

Yine de, Tora'nın açıkça belirtmediği nokta, her şeyden önce bir kişinin bu tipteki bir perhiz taahhüdü altına girmeyi neden arzu edebileceği ve ikinci olarak, bunun övgüye değer bir tercih mi yoksa sadece izin verilen bir seçenek mi olduğudur. Bir yandan Tora, Nazir'i "Tanrı için kutsal" (Bamidbar 6:8) diye adlandırmaktadır. Diğer yandan onun, Nazirlik döneminin bitiminde bir günah *korbanı* getirmesini talep etmektedir (Bamidbar 6:13-14).

Bu durum, Mişna ve Talmud dönemlerindeki Hahamlar arasında olduğu gibi, Ortaçağ otoriteleri arasında da devam eden bir görüş ayrılığına yol açmıştır.

Rabi Elazar'a ve daha sonraları Ramban'a göre, bir Nazir övgüye layıktır. Daha yüksek bir kutsiyet düzeyini gönüllü olarak üstlenmiştir. Peygamber Amos (2:11) "Oğullarınızdan bazılarını peygamberler olarak ve genç adamlarınızı Nazirler olarak yetiştirdim" demiş ve böylece, bir Nazir'in, tıpkı bir peygamber gibi, Tanrı'ya özellikle yakın biri olduğunu ima etmiştir. Bir günah *korbanı* getirmesinin sebebi, şimdi normal yaşamına dönüyor olmasıdır. Günahı, Nazir olmayı bırakmasından kaynaklanmaktadır.

¹ Bkz. Şofetim 13:1-7 ve Şemuel I 1:11. Talmud bu tür örnekleri, sabit bir dönem için üstlenilen standart Nazirlikten ayırır. Çağdaş zamanların en ünlü Nazir'i, Hayfa Hahambaşısı Rabi Şear Yaşuv Koen'in (1927-2016) babası ve Rav Kook'un bir öğrencisi olan Rabi David Koen'dir (1887-1972).

Eliezer A-Kapar ve Şemuel ise farklı görüşteydi. Onlara göre günah, bu kişinin en baştan itibaren Nazir *olmasında* ve böylece, Tanrı'nın yaratmış ve iyi olduğunu ilan etmiş olduğu dünyanın zevklerinden kendisini mahrum etmesindeydi. Rabi Eliezer şöyle eklemiştir:

“Buradan şöyle bir sonuç çıkarabiliriz: Eğer kendisini şarabın zevkinden mahrum eden bir kişi günahkâr addediliyorsa, kendisini hayatın diğer zevklerinden mahrum eden de haydi haydi günahkâr addedilir.” (Taanit 11a; Nedarim 10a)

Açıkça, buradaki tartışma sadece bir metinsel tefsir meselesinden ibaret değildir. Asli, ideolojik bir tartışma söz konusudur. Çilecilikle, insanın nefsinden feragat ettiği bir riyazet yaşamıyla ilgilidir. Manevi saflık arayışı içinde, dünyanın zevk ve ayartmalarından el etek çeken insanlar olgusuna neredeyse her din aşınadır. Bu gibi insanlar mağaralarda, inziva yerlerinde, manastırlarda yaşarlar. Ölü Deniz Tomarları yoluyla tanıdığımız Kumran tarikatı belki de bu tür bir hareketti.

Ortaçağ'da bu gibi riyazet odaklı yaşam şekillerini benimsemiş Yahudiler olmuştur. Aralarında Kuzey Avrupa'daki yüksek standartlı dindar kesim Haside Aşkenaz ve yine İslam ülkelerinde yaşamış birçok Yahudi vardır. Geriye bakıldığında, bu davranış şablonlarında, Yahudilik dışı ortamların en azından bir miktar etkisi olduğunu görmemek zordur. Haçlılar döneminde gelişen Haside Aşkenaz hareketi, çileci Hristiyanların arasında yaşamışlardı. Güneydeki denkleri de İslami mistik hareket olan Tasavvuf'a aşına olmuş olsalar gerektir.

Dolayısıyla Yahudilerin riyazet odaklı yaşama yönelik ikircikli yaklaşımı, bunun Yahudiliğe dışarıdan girmiş olabileceği şüphesinde yatıyor olabilir. Milattan sonraki ilk asırlarda, hem Batıda (Yunan) hem de Doğuda (İran), fiziksel dünyayı bir yozlaşma ve çekişme yeri olarak gören çileci hareketler olmuştur. Aslına bakılırsa bunlar, gerçek Tanrı'nın evrenin yaratıcısı olmadığı görüşünü taşıyan düalistlerdi. Onlara göre, fiziksel dünya, daha düşük düzeyli ve kötü bir ilahın eseri olmalıydı. Bu nedenle Tanrı – gerçek Tanrı – fiziksel dünyada ve zevklerinde değil, onlarla olan bağı kesmekte bulunabilirdi.

Bu görüşü taşıyan hareketler içinde en iyi bilinen ikisi, Batıda Gnostisizm ve Doğuda Maniheizm'dir. Dolayısıyla Nazir'e dair olumsuz değerlendirmeler, en azından kısmen, Yahudileri Yahudilik dışı uygulamaları taklit etmekten caydırma arzusundan kaynaklanmış olabilir. Yahudilik kuvvetli bir şekilde, Tanrı'nın, yaratmış ve Bereşit'in ilk bölümünde yedi kez “iyi” olduğunu söylemiş olduğu fiziksel dünyanın içinde bulunabileceğine inanır. Zevkin terk edilmesine değil, mukaddes kılınmasına inanır.

Bu konuda çok daha kafa karıştırıcı olan nokta, Rambam'ın, aynı kitap içinde, yani kanun kodeksi *Mişne Tora*'da, bu olumlu ve olumsuz görüşlerin her ikisini de dile getirmiş olmasıdır. Rambam, *İlhot Deot*'ta, Rabi Eliezer A-Kapar'ın olumsuz görüşünü benimsemektedir:

İnsan, “Arzu, şeref ve benzeri şeyler, takip edilmesi kötü şeylerdir ve kişiyi dünyadan çıkarır; bu yüzden kendimi bunlardan tamamen ayırayım ve diğer uca gideyim” diyebilir. Bunun sonucu olarak et yemez veya şarap içmez veya kendine bir eş almaz veya düzgün bir evde yaşamaz veya düzgün giysiler giymez... Bu [yaklaşım] da kötüdür ve bu yolu seçmek yasaktır. (Rambam, *Mişne Tora, İlhot Deot* 3:1)

Ne var ki, *İlhot Nezirut*'ta, Rabi Elazar'ın olumlu değerlendirmesi doğrultusunda karara varmıştır: “Her kim kutsiyet yoluyla [Nazir olmak üzere] Tanrı'ya vaatle bulunursa, iyi yapmış olur ve övgüye layıktır... Gerçekten de, Tanah onu bir peygambere eşit kabul eder.”² Rambam gibi, mantıkla hareket etme konusunda kararlı bir yazar bir yana; herhangi bir yazar bile, nasıl olur da aynı kitap içinde birbirinin zıttı görüşleri benimseyebilir?

² Rambam, *Mişne Tora, İlhot Nezirut* 10:14.

Bunun cevabı, Rambam'ın, Yahudiliğin anlayışı doğrultusunda ahlaki yaşamın doğası hakkında sunduğu harikulade bakış açısında yatmaktadır. Rambam, erdemli yaşamın yalnızca tek bir modeli olmadığını görmüştür. Kendisi bunlardan iki tanesini tanımlar, onlara *hasidin*³ yolu ve *hahamın* yolu adını verir.

Haham, “altın ortalamayı”, yani “orta yolu” takip eder. Ahlaki yaşam bir ölçülülük ve denge meselesi olup, çok fazla ile çok az arasında bir güzergâh çizer. Örneğin cesaret; ödleklilik ve gözü karalık arasındaki orta yolda yer alır. Cömertlik; savurganlıkla pintilik arasında yatar. Bu, *Nikomakhos’a Etik* adlı eserinde Aristo tarafından öne sürülen ahlaki yaşam vizyonu ile büyük benzerlik taşır.

Bunun aksine, *Hasid*, orta yolu izlemez. Marjinallere eğimlidir; ölçülü bir şekilde yemektense oruç tutmayı, mütevazı bir servet edinmektense fakirliği kucaklamayı vb. tercih eder. Yazılarının çeşitli noktalarında Rambam, insanların neden marjinalleri kucaklamak isteyebileceklerini açıklar. Bir sebep, *teşuva* ve karakter dönüşümüdür.⁴ Böylece, bir kişi kendisini kibir huyundan arındırmak amacıyla bir süreliğine gururunu kırarak nitelikteki davranışlarda aşırı uca gidebilir. Bir başka sebep, insani kişiliğin asimetrisidir. Ekstrem uçlar eşit bir çekim gücü uygulamaz. Ödleklilik gözü karalıktan ve cimrilik aşırı cömertlikten daha yaygındır; bu nedenledir ki, *hasid*, aksi yöne eğilim gösterir. Üçüncü bir sebep, çevremizi saran kültürün cazibesidir. Bu cazibe dini değerlere o kadar aykırı olabilir ki, *hasid* insanlar kendilerini geniş toplumdan ayırmayı, “kendilerini yünlü ve tüylü giysilere sarıp, dağlarda barınmayı ve çöllerde dolaşmayı”,⁵ marjinal davranışları yoluyla kendilerini farklılaştırmayı tercih ederler.

Bu çok ince ayrıntılara dayanan bir sunumdur. Rambam'ın görüşüne göre, riyazetin tedavi edici olduğu zamanlar olduğu gibi, Tora kanununun içine dâhil edildiği zamanlar ve yine, aşırı hedonist bir çağa cevap teşkil ettiği zamanlar da vardır. Ancak genel olarak Rambam, bize orta yolu takip etmemizin *emredildiğine*, buna karşılık *hasid* kişinin tarzının, *lifnim mişurat adin*, yani kanunun gerektirdiği standartların üstüne çıkmak olduğuna hükmetmiştir.⁶

Moşe Halbertal, Rambam hakkında kısa bir süre önce çıkarmış olduğu etkileyici araştırmasında,⁷ onu, Yunan siyasi geleneğinin kentsel idealiyle, Kotzker Rebbe'nin ünlü ifadesinde kendileriyle ilgili olarak “Yolun ortası atlar içindir” dediği dini radikallerin manevi ideali arasındaki gerilimi ustalıkla idare eden biri olarak görmektedir. Rambam'ın *hahamı*, *hasid* kişiye, “halinden memnun bir burjuva” gibi görünebilir.

Esas olarak bunlar, *ahlaki yaşamın ta kendisini anlamanın iki yoludur*. Acaba ahlaki yaşamın hedefi, kişisel mükemmelliğe mi erişmektir? Yoksa düzgün, adil ve şefkatli bir toplum mu yaratmaktır? Çoğu insanın sezgisel cevabı “her ikisi de” demek olacaktır. Rambam'ı bu kadar keskin görüşlü bir düşünür yapan da budur. Rambam aynı anda bunların her ikisine de sahip olamayacağınızı görmektedir. Gerçekte bunlar farklı güzergâhlardır.

Bir *hasid* tüm parasını fakirlere dağıtabilir. Ama ya bu *hasidin* kendi aile fertlerine ne olacaktır? Bir *hasid*, savaşta çarpışmayı reddedebilir. Ama ya bu *hasidin* kendi ülkesi ne olacaktır? Bir *hasid*, kendisine karşı işlenmiş tüm suçları affedebilir. Ama ya hukukun egemenliğine ve adalete ne olacaktır? *Hasid*ler, birer birey olarak ele alındıkları zaman üstün düzeyde erdemli insanlardır. Ama bir toplumu

³ Ç.N.: *Hasid*, Tanrı'ya olan yüksek bağlılığını, Tora'nın kurallarını asgari gerekliliklerle yetinmeyip, daha yüksek standartlarla yerine getirerek ortaya koyan kişiye verilen sıfat.

⁴ *Şemona Perakim* (Sekiz Paragraf; Rambam'ın Mişna'nın Pirke Avot bölümüne yaptığı açıklamaların önsözü) 2. bölüm ve *Mişne Tora*, *İlhot Deot*, 1, 2, 5 ve 6. bölümler.

⁵ *Şemona Perakim*, 4. bölüm.

⁶ *Mişne Tora*, *İlhot Deot* 1:5.

⁷ Moshe Halbertal, *Maimonides: Life and Thought* [Rambam: Hayatı ve Düşüncesi] (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2014), 154–163.

sadece *hasid*lerle inşa edemezsiniz. Nihayetinde, *hasid*ler gerçekte topluma ilgi duyuyor değillerdir. Onların ilgi alanı, ruhun kurtuluşudur.

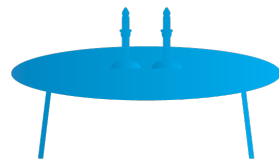
Rambam'ı, Nazir hakkındaki birbiriyle çelişkili görünen değerlendirmelerde bulunmaya sevk eden de bu derin görüş olmuştur. Nazir, en azından bir dönem için, aşırı bir riyazet hayatını benimsemeyi seçmiştir. O bir *hasid*dir. Kişisel mükemmelleşme yolunu benimsemiştir. Bu asil, övgüye değer ve örnek bir davranıştır.

Ama bu *haham*ın yolu değildir – ve eğer toplumu mükemmelleştirmek istiyorsanız, *hahamlara* ihtiyacınız vardır. *Haham* radikal biri değildir, çünkü işin içinde başka insanların da olduğunu farkındadır. Kendi ailesinin fertleri ve kendi cemaatinin başka mensupları vardır. Savunulması gereken bir ülke ve ayakta tutulması gereken bir ekonomi vardır. *Haham*, münferit bir erdem hayatına erişme uğruna tüm bu taahhüt ve sorumluluklarını ardında bırakamayacağını bilir. Çünkü Tanrı bize, bu dünyanın içinde yaşama çağrısında bulunmuştur, ondan kaçmamız değil. Toplumun içinde var olmamızı salık vermiştir; tecritte değil. Üzerimizdeki birbiriyle çelişen baskılar arasında bir denge yaratmak için çabalamamızı istemiştir; bazılarını odaklanıp diğerlerini ihmal etmemizi değil.

Sonuç olarak, her ne kadar kişisel perspektiften bakıldığında Nazir, bir *hasid* ise de, toplumsal perspektiften bakıldığında, en azından figüratif anlamda, bir kefarete sunusu getirmek durumunda olan bir “günahkârdır”.

Rambam, vaaz ettiği hayatı yaşamıştır. Onun inzivaya özlem duyduğunu yazılarından biliyoruz. *Mişna Açıklamaları*'nı ve daha sonraları *Mişne Tora*'yı yazmak için gece-gündüz çalıştığı yıllar olmuştur. Ama aynı zamanda, ailesine ve cemaatine yönelik sorumluluklarını da takdir etmekteydi. İleride yazılarının çevirmeni olacak olan İbn Tibon'a yazdığı ünlü mektubunda, Rambam, tipik gün ve haftasını tarif eder. Rambam, dünyaca ünlü bir hekim ve uluslararası düzeyde aranan bir *alaha* uzmanı ve *haham* olarak çifte yükün altında bir yaşam sürüyor, gücü tamamen tükenene kadar çalışıyordu.⁸

Rambam, *hasid* olma özlemiyle yaşayan, ama eğer halkına yönelik sorumluluklarını gerektiği gibi yerine getirecekse bunun mümkün olamayacağını bilincini taşıyan bir *haham*dı. Bu derin ve etkileyici – ve bugün bile ilham verme gücüne sahip – bir muhakeme kabiliyeti örneğidir.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Rambam Nazir olmanın iyi bir şey mi, yoksa kötü bir şey mi olduğuna inanıyordu? Nazir olmak *sizce* nasıl bir şeydir?
2. Acaba Rambam kendi yaşamında bir *hasid* mi, yoksa bir *haham* mı olma eğilimi göstermiştir?
3. Bu iki tipten hangisine daha çok bağlanmanız gerekir, *haham* mı, *hasid* mi?

www.RabbiSacks.org   @RabbiSacks
The Rabbi Sacks Legacy Trust, PO Box 72007, London, NW6 6RW • +44 (0)20 7286 6391 • info@rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • All rights reserved

⁸ Bkz. Rabi Yitshak Şilat, *Rambam'ın Mektupları* [İbranice] (Yeruşalayim: Miskal, 1987-89), 2:530-554.